

25 oktober 1914

Breda, 24 oktober. Aan de rechtervleugel der Duitsers staan het 14^e en het 6^e legerkorps, het laatste onder bevel van de kroonprins van Beieren, kenbaar aan de automobielen, die allen het blauwwitte wapen met de kroon voeren. Sedert het begin van de voorttrekkende beweging van de Duitsers, die op 1 oktober Doornik bezetten en op 6 oktober Orchies heroverden, dat zij twee weken geleden geheel hebben verwoest, hebben ze hun gevechtlinie, die toen over St. Amand-Denain liep, meer dan 50 km westwaarts verplaatst, zodat ze nu vlak voor Arras liggen. Bij Arras wordt sedert zondag hevig gevochten. Onophoudelijk dreunt het kanon. Donderdag zou volgens de Duitsers een bestorming van Arras plaats hebben, die echter niet tot het gewenste resultaat heeft gevoerd. Men kan dus aannemen, dat de gevechtlinie op het ogenblik als in rechte lijn van Arras tot leper en Diksmuide voert.

Wij drongen van Brussel over Mons, Valenciennes, Denain en Douai tot dicht bij Arras door, zonder door Duitsers bemoeilijkt te worden. De verschansing van Valenciennes schijnt overdreven. Ook is er niet veel gevochten. De Fransen hebben zich snel teruggetrokken. De overgang over de Schelde tussen de Denain en Bouchain daarentegen is goed verdedigd, wat uit de talrijke graven en opgeblazen bruggen blijkt. Er is een aanzienlijke troepenbeweging in Valenciennes, waar veel soldaten naar Rijsel zijn getransporteerd. Voornamelijk vielen talrijke Rode Kruiswagens en soldaten op.

Tussen Valenciennes en Douai liggen talrijke troepen, die gedeeltelijk op het exercitieterrein waren. Op de weg zagen wij lange transporten van levensmiddelen en gaven van Duitse dames en verenigingen.

Douai is een der vele steden met gesloten luiken. Het voornaamste deel der bevolking is gevlucht en alles is door de Duitsers ingenomen,

zodat men er geen logies kan vinden dan door het Duitse inkwartieringsbureau.

Het artilleriegevecht nam in hevigheid toe, naarmate we Arras naderden. Klaarblijkelijk werd voor ons uit gevochten. Hoe we Brébières en Gavrelle met zijn vele troepen, kanonnen en munitietransporten doorgekomen zijn, is me nog een raadsel. We namen een weg, die over Bailleul en Neuville om Arras voert en zagen reeds op een heuvelhelling Duitse kanonnen opgesteld, die geregeld vuurden. Hadden we toen doorgezet zo waren we wellicht doorgekomen, maar we zochten een uitzichtplekje om een moderne veldslag te bezien. Dat scheen verdacht. Een officier vroeg onze papieren, ging bevredigd heen, maar kwam bij nader inzien terug met het bevel, dat we met hem naar Douai terug moesten. Daar werden mijn persoonlijke papieren afgenomen en ik zou naar Brussel teruggestuurd worden, maar werd voor de nacht van donderdag op vrijdag ingekwartierd. Vrijdagmorgen werd ik onder geleide van een officier in mijn auto naar Brussel teruggebracht, waar men mij van vrijdagmiddag tot 's avonds half zeven op de Kommandantur gevangen hield.

27 oktober 1914

Men meldt ons uit Maastricht:

Gisteren zijn te Luik 400 Engelse marinesoldaten aangekomen, die in de gevechten bij Nieuwpoort waren gevangen genomen.

In Luik wordt zwaar kanongebulder gehoord uit noordwestelijke richting.

Een Duits officier heeft verzekerd, dat reeds drie 52 cm-mortieren in Aken gereed staan.

28 oktober 1914

Zwerftochten op het oorlogsterrein.

Nu kunnen we de reisroute vaststellen, en daar we van het uiterste westen op de vorige reizen tamelijk genoeg gezien hebben, beslissen we, dat het vandaag via Bergen en Arras moet gaan, en weldra snorren we de Steenweg op Bergen af. Te Halle is juist markttag en in niets laat de stemming in dit belangrijke stadje zich van die in vredestijd onderscheiden. Ik geloof niet, dat ik er een enkele gesloten winkel gezien heb, en als het niet door de vrij zeldzame Duitse soldaten geweest was, die tussen de bevolking rondboemelen, dan had ik niet kunnen geloven dat ik mij hier in het door Duitsland bezette gebied bevond. Die bezetting schijnt de grote handelaars in ieder geval weinig te drukken, want een levendiger marktbeeld kan ik me moeilijk voorstellen.

Daar waar, even buiten de stad, de wegen naar Bergen en Enghien zich scheiden, vraagt een Duitse soldaat of hij mee mag rijden naar Bergen om de veldpost te halen, wat wij toestaan, en deze daad berouwt ons niet, als de Duitser begint te vertellen van de slagen, die hier bij Bergen heeft meegemaakt.

Het toont ons de plaats, waar de Engelsen stand gehouden hebben, en de grote Duitse graven, links van de weg vóór Nimy, en maakt ons bij het kanaal over Jemappe naar Condé er op attent, dat bij de tweede brug rechts van onze weg de stormaanval het meest verwoed geweest is. Natuurlijk komt hij met het oude verhaal dat de Engelsen de witte vlag hesen, twee compagnieën Duitsers, die hen kwamen gevangen nemen, tot vlak bij de loopgraven lieten komen en hen toen zo goed als geheel met hun mitrailleuses wegmaaiden.

Te Bergen brengt hij mij gewillig bij de commandant, die mijn pas moet afstempelen, maar voorlopig te veel bezig is met de paardenkwestie om mij te woord te kunnen staan. Bergen blijkt het grote paardendepot te zijn van de westelijke troepenmacht der Duitsers en alle zieke paarden worden hier verzorgd. Nu schijnt echter het aantal Duitse veeartsen zeer beperkt en de majoor veearts, die hier in het paardenhospitaal fungeerde moest voor enige dagen naar het oosten vertrekken, waarop een Belg in zijn plaats aangesteld is en door de Duitsers betaald wordt.

Reeds heb ik vroeger opgemerkt, dat men op deze route uiterst weinig verwoeste huizen aantreft, en Nimy, waar hevig gevochten is bij de terugtocht de geallieerden, hier het enige plaatsje is, dat half verwoest de gevolgen van de oorlog toont. Toch is ook hier reeds veel opgeruimd, en het merkwaardigste is wel, dat de zwartgeblakerde vensters tot halverhoogte reeds toe gemetseld zijn, terwijl glasscherven bovenop de dieven het inklimmen moeten beletten.

Op de lange weg van Bergen over Quievrain naar Valenciennes zie ik slechts een enkel verbrand huis, en vele koeien in de weide, alsook de typische hooischelven.

Ons treft het zeer, dat de weg van Brussel naar Bergen, waar geen transporten en troepen langs trekken, daar de spoorweg hier alweer hersteld is, overal door dubbele posten streng bewaakt wordt, terwijl de lijn Bergen-Valenciennes waar we kilometerslange transporten en veel troepen zien voorbijrijden, ons geheel vrij gelaten wordt. Bij de Franse grens vinden we aanzienlijke reservetroepen, die nog geoefend worden, en grote ruiterscharen, die hun blijkbaar pas gerekwireerde paarden in de weide afrijden

Op de velden wordt nog veel gewerkt, en de Franse boerinetjes in de typische blauwe broeken, die ze voor dit werk dragen, bebouwen

hun akkers als in vreedestijd. Ook in de vele mijnen, die in deze streken de kolenlagen ontginnen, wordt druk gewerkt op speciaal bevel van de Duitsers, die natuurlijk de kolen gebruiken, maar hierdoor tevens werk verschaffen aan de bevolking, zodat de streek nog een zeer welvarende en bedrijvige indruk maakt.

Nu en dan passeren we transporten, die klaarblijkelijk geen militair karakter hebben, en steeds vergezeld zijn van een paar heren in burger, die men wel op een Duits gemeentebureau, maar niet op een vrachtautobiel zou vermoeden. Een vraag om hulp van een van die auto's geeft ons een welkome gelegenheid om, terwijl de chauffeurs een band repareren, met twee van die heren in gesprek te komen. Ze komen uit Karlsruhe en begeleiden zelf een "Liebesgabe" voor de troepen aan het front, die door de dames van Karlsruhe bij elkaar gebracht is. Ze hebben van alles: tabak, sigaren, sigaretten, chocolade, wijn, bier, conserven, vruchten, sokken en kranten.

Verwonderd kijken wij de rij wagens langs, en vragen op hoeveel man hier gerekend is. O, zeggen ze, dit is bestemd voor zes regimenten, dus zowat 20.000 man, maar, voegen ze er verontschuldigd bij, dit is reeds het tweede transport en aan het derde wordt hard gewerkt. Hier staan 15 wagens, die elk 1000 tot 2000 kilo torsen, en dus is er hier voor elk van die mannen aan het front ruim een kilogram goede dingen.

We naderen Valenciennes, dat vrijwel vol militairen zit, waarvan er velen reeds het ijzeren kruis dragen, een bewijs, dat hun korps ter verpozing afgelost is. Andere soldaten staan klaar in de straten om naar Rijsel af te marcheren, en zoeven bereikt de tijding de stad, dat 1200 Engelsen bij die stad gevangen genomen zijn, welk bericht de soldaten elkaar lachend op straat toeroepen.

Vol van het nieuwtje treden enige dokters van het Rode Kruis met ons in een restaurant, waar we allen aan de table d'hôte plaats nemen. Deze officieren van het Rode Kruis dragen allen, het is uiterst vreemd, een lange sabel, en de soldaten van datzelfde Rode Kruis vergeten nooit hun geweren in de wagens mee te nemen, maar dit is nog niet zo vreemd als het gehectografeerde legerbevel, dat een der dokters voorleest, en waarin slechts over de Engelsen gesproken wordt, die gemeen genoeg zijn tegen de Duitsers te vechten!

“Toon door daden, wat ge van hun gedrag denkt. Zeigt es Ihnen durch Hiebe ganz besonderer Art! Drauf los!”

Maar ons diner loopt niet rustig af. Een vliegtuig, heet het, en in een oogwenk zijn we allen buiten, waar we niet één, maar drie vliegtuigen ontdekken, waarbij er zich nog wel drie anderen voegen. Ik waan mij opnieuw op het vliegveld te Villacoublay. Het getuur door de kijkers geeft dan als resultaat, dat er twee Engelsen, één Fransman en drie Duitsers zijn. De Engelsen zijn het best te herkennen door hun lichtblauwe kleur, die in het zonlicht als een spiegel blinkt en weerkaatst.

Nu krijgen we dus een vliegerduel. Geschoten wordt er niet door de soldaten in de stad, want ze schijnen in het geheel niet zeker te zijn of die andere ook niet misschien een Duitser is, en de Engelsen vliegen steeds hoger, boven de Duitsers. Duidelijk kan men de verrichtingen volgen, maar het schijnt dat het schieten, dat ze zonder twijfel doen, en waarvan de mensen met kijkers de rookwolkjes beweren te zien, geen resultaat heeft, en betrekkelijk snel is het schouwspel voorbij, als de laatste vlieger in de wolken verdwijnt, zonder dat klaarblijkelijk een der partijen een voordeel heeft behaald.

Van Bergen af hebben we eerst flauw, maar bij nadering van Valenciennes steeds duidelijker, de kanonschoten gehoord, die de bij Arras vechtende legers met elkaar wisselen, en we begeven ons, ondanks het grote militaire verkeer, op weg naar Douay, om te trachten nog heden tot bij het grote gevecht door te dringen.

Charleroi.

Uit Breda schreef men ons gisteren:

Heden kwam er te Breda, op de doorreis naar Engeland, een ingezetene van Charleroi met drie dames aan. Zij hadden, zo vernamen wij, de gehele weg van Brussel en Mechelen tot aan de Nederlandse grens te voet afgelegd. De man was schrijver van beroep, hij leverde artikelen voor wetenschappelijke tijdschriften; de oorlog ontroofde hem evenwel zijn middelen van bestaan, zodat hij ten einde raad besloot met zijn familie naar Engeland te gaan. Een staatspensioen, dat hij tot dusver genoot, was hem de laatste twee maanden evenmin uitbetaald; de Banque Nationale te Charleroi staat sedert de komst van de Duitsers onder Duitse controle en voldoet de vorderingen, die men op de Belgische staat heeft, niet meer.

Hij deelde het een en ander mee over de gebeurtenissen tijdens de bezetting der stad door de Duitsers, feiten, die ons uit reeds vroeger gepubliceerde verhalen bekend zijn. Ook hier legden de Duitsers onmiddellijk beslag op de gemeentekas en legden de stad een oorlogsschatting op, onze zegsman sprak van 40 miljoen frank, waarvan door de notabelen der stad terstond 2 miljoen gestort werd. Later heeft men van de wijze, waarop de rest van de schatting moest worden voldaan, niet meer gehoord. wel worden door de Duitsers veel koopwaren en levensmiddelen opgevorderd, in ruil waarvoor bons, tot dusver onbetaald, worden verstrekt.

Charleroi is sedert de komst der Duitsers zo goed als van de wereld afgesneden te beschouwen. Ook hier plakken de Duitsers hun officiële oorlogsberichten aan, die door niemand worden geloofd. Kranten worden bijna niet meer gezien, behalve af en toe wat Duitse bladen.

In de stad wordt verbaasd veel armoede geleden. Het industriële leven staat zo goed als stil. De welbekende Grandes Usines d'Electricité, waar 3000 werklieden brood vonden, werken thans slechts 4 uur per dag en daar de Duitsers onlangs bijna al het metaal, de grondstoffen voor de te vervaardigen werktuigen, hebben opgeëist, vreest men, dat spoedig de fabriek geheel zal worden stopgezet.

Een uitzondering vormen de talrijke suikerfabrieken, gelegen in de omtrek van Thuin, ten zuiden van Charleroi. In die streek zijn op bevel van de Duitsers de beetwortelen geroid en vervoerd naar de fabrieken, die met volle kracht werken.

Van gemeentelijke en rijksbelastingen is in de laatste maanden niet meer gerept, doch sedert het begin van de suikercampagne zijn Duitse douanebeambten aan de suikerfabrieken verbonden.

Het provinciale bestuur van Henegouwen heeft dezer dagen, hoogstwaarschijnlijk in opdracht van de Duitse autoriteiten, werklieden opgeroepen voor de bewaking van de arbeid in de mijnen van het Borinage-gebied, doch de opkomst van de mijnwerkers is, volgens het beweren van onze zegsman, zo gering, dat slechts enkele putten kunnen werken. Arbeidslonen worden door de fabrieksdirecties met bons betaald, die ook in de winkels tot betaling der levensmiddelen aangenomen moeten worden.

Enige weken geleden was aan de dienstplichtigen in de omstreken van Charleroi bekend gemaakt, dat de lichtingen 1914 en 1915 voor het Belgische leger moesten opkomen. Daarop hebben de Duitse autoriteiten aan de jongelieden en weerbare mannen verboden om de plaatsen van hun inwoning te verlaten en als waarborg hebben zij overal gijzelaars genomen.

De burgers werden overigens in hun bewegingen niet bijzonder gehinderd en mannen boven de dienstplichtige leeftijd, benevens de vrouwen, konden ongehinderd de stad in en uit. Van personenvervoer op de spoorwegen was in het geheel geen sprake, de lijnen waren geheel in beslag genomen door het vervoer van troepen en voorraden. Onze zegsman woonde tegenover het station en heeft opgemerkt, dat er, sedert de Duitse bezetting, gedurende een periode van een maand per dag gemiddeld dertig treinen, elk bestaande uit 40 à 50 wagons, in zuidelijke richting voorbijkomen.

De treinen waren uit allerlei materieel samengesteld. Ook zijn ontzaglijk veel voorraden en geschut gepasseerd. Voornamelijk Duitse locomotieven doen dienst.

Treinen met gewonden en krijgsgevangenen kwamen in omgekeerde richting eveneens dagelijks voorbij. De zwaargewonden werden dikwijls vervoerd in Rode Kruiswagens, die uit twee verdiepingen bestaan.

Na de val van Maubeuge zijn de aldaar krijgsgevangen gemaakte Fransen over Charleroi naar Duitsland vervoerd. Daar verscheidene van deze transporten geruime tijd in Charleroi stilhielden, had onze zegsman dikwijls gelegenheid, met de Fransen te spreken. Hen werd herhaaldelijk bevestigd, dat de bezetting van Maubeuge uit niet meer dan 27.000 man bestond, terwijl de Duitsers steeds bekend maakten, 45.000 soldaten en officieren te hebben gevangen genomen.

De streek tussen Charleroi en Brussel was zeer rustig. Er waren weinig Duitse troepen en het reisgezelschap kon ongehinderd de Nederlandse grens bereiken. Daar ontfermden zich burgers over de dodelijk vermoeide uitgewekenen. Voor het eerst na zeer lange tijd konden zij thans rust nemen en goed gevoed worden.

5 november 1914

Zondag zijn 15 krijgsgevangen burgers van Visé uit Duitsland teruggekeerd. Het waren allen bejaarde mannen. De oudste van hen, voor wie al deze emoties blijkbaar te veel waren, is volgens een familielid op de terugreis overleden. Op de rug van hun jas was bij allen met witte verf geschreven: Kriegsgefangen Münsterlager.

6 november 1914

Van de Limburgse grens.

Men schrijft ons uit Maastricht:

De heer Brouwers, groothandelaar in fruit, wonende te Visé, doch thans, nadat zijn woning en zijn eigendommen verbrand zijn, verblijf houdende te Maastricht, had van het Duitse bestuur het monopolie gekregen om fruit in grote hoeveelheden naar Duitsland te vervoeren. Dit schijnt de jaloezie van twee concurrenten in Aken en Keulen opgewekt te hebben, die om de heer Brouwers te schaden een aanklacht indienden bij de Kommandantur, waarbij de heer Brouwers beschuldigd werd te Maastricht opruiende redevoeringen tegen de aldaar vertoevende Belgen te houden en hen tegen de Duitsers op te hitsen. Toen nu de heer Brouwers zondagmiddag met zijn kinderen per auto huiswaarts keerde, werd hem vlak bij de grens te Moelingen door de wacht hebbende officier gezegd, dat hij krijgsgevangen was. De officier verwijderde zich en het had de heer Brouwers weinig moeite gekost de grens te overschrijden.

Daar hij zich echter van geen kwaad bewust was, liet hij zijn kinderen huiswaarts keren en verzocht hij zo spoedig mogelijk naar Luik gebracht te worden, opdat hij zijn zaak kon verdedigen.

De zaak tegen de heer Brouwers, werd dinsdag te Luik behandeld en toen men bemerkte, dat de beide aanklagers slechts bij naam en in hun hoedanigheid van fruithandelaars (dus als concurrenten) aan de beschuldigde bekend waren, en er verder geen bewijzen van schuld voorhanden waren (verschillende Maastrichtse heren, onder wie een Duitser, hadden zich met de zaak bemoeid), werd de Heer Brouwers vrijgelaten.

Op aanraden van de advocaat zal de heer Brouwers nu tegen de beide Duitsers een klacht wegens laster indienen.

10 november 1914

Brussel. Behalve gewonden en strijdlustigen, voerde de trein vrijdag nog andere gasten naar Brussel, die er best gemist konden worden.

Ze kwamen uit de richting van Bergen, en bleken de gehele bevolking uit te maken van een Frans dorp in de buurt van Albert. Het waren ongeveer 1000 mannen, vrouwen en kinderen, ellendig gekleed, voor het merendeel hologige gedaanten, die behalve het vege lijf niets gered hadden en klaarblijkelijk reeds lange tijd honger geleden hadden. Ze waren onder bewaking van een paar Duitse soldaten, die zelf medelijden met de armzaligen hadden.

Wat kon men met deze havelozen, toen ze het station Schaarbeek verlieten aanvangen? Voorlopig vonden ze tenminste een dak in het slachthuis, maar met de levensmiddelen zag het er slechter uit, want Brussel heeft zeker niet te veel voor de eigen burgerij en nu opeens 1000 hongerige monden meer te stoppen.

Als dit zich moet herhalen, en de mogelijkheid is niet uitgesloten, zo is de ellende in de komende winter niet te overzien, en wanneer het weinige voorradige geld der rijkere, die nog in Brussel gebleven zijn, besteed moet worden aan het betalen der boeten aan de Duitsers, terwijl deze zelf niets voor de voeding der bevolking doen, zal de gemeenteraad van Brussel nog een raadsel hebben op te lossen, dat wel eens zou kunnen blijken hem te machtig te zijn.

15 november 1914

In België heeft het Duitse bestuur drie militaire spoorwegdirecties gevormd, onderscheidenlijk te Brussel, Charleroi en Libramont.

17 november 1914

De scheepvaart op de Maas.

Brussel, 16 november. Het Duitse gouvernement te Namen maakt bekend, dat de Maas binnen een week bevaarbaar zal zijn.

21 november 1914

Zoals men weet, waren de Duitsers de forten van Namen aan het herstellen. Ik verneem uit goede bron, dat ze dat werk gestaakt hebben. Daarentegen werken ze vlug aan de loopgraven, die zeer versterkt worden.

De grote "Pont du Luxembourg" die de Belgische genie had doen springen, is reeds verscheidene dagen hersteld, maar naar het schijnt laat de sterkte ervan wat te wensen over. Als oorzaak daarvan noemt men de grote haast bij de herstelling.

22 november 1914

Uit België.

Men meldt ons uit Hasselt op 20 november:

Te Landen is door de Duitse militaire overheid bekend gemaakt, dat heden (zondag) en maandag a.s. het treinverkeer met met Sint Truiden zal worden uitgeschakeld.

Te Tienen is bekend gemaakt dat op dezelfde dagen het verkeer naar het zuiden en naar het noorden zal worden opgeheven.

Men vermoedt dat dit in verband staat met grote verplaatsingen van troepen naar of van Duitsland. De laatste dagen kwamen dikwijls troepen over de spoorweg van Hoei, die naar men veronderstelt uit zuidwest Duitsland komen.

Te Luik kwamen vrijdag 500 man Franse krijgsgevangenen aan uit de richting Armentières. Onder hen bevonden zich 200 Turco's.

Twee bataljons herstelde soldaten, in de gevechten rondom Luik gewond, zijn vrijdag naar Brussel overgebracht. Van uit Diksmuide zijn 840 zwaar gewonde Duitse soldaten naar Luik gevoerd.

25 november 1914

Te Namen is een Duits-Belgische doktersvereniging opgericht, welke een 40 leden telt en die reeds een 30-tal vergaderingen heeft gehouden. De Belgische officier van gezondheid Frank, die lang in Duitsland heeft gestudeerd, fungeert er als tolk.

Kristiania, 21 november.

Dr. Bjarne Eide, een in Parijs gevestigd Noors publicist en bellettrist, schrijft van daar een brief aan Aftenposten, waarin hij een onderhoud mededeelt, dat hij met een paar Belgische soldaten, twee broers, heeft gehad, die met verlof van het front waren gekomen, nadat zij de gehele veldtocht van Luik tot de slag van Ieper hadden

meegemaakt. Zij waren zowat door heel België getrokken, van het oosten naar het westen: Luik, Hoei, Waver, Leuven, Brussel, Mechelen, Antwerpen, Dendermonde, Aalst, Gent, Tielt, Ieper, van waar zij naar Duinkerken waren gezonden.

Het waren ontwikkelde jongelui, die in staat waren zich te uiten. Beiden hadden, zegt dr. Eide, iets bovennatuurlijks over zich. Het waren organismen in een spanning, die de grens overschreden had van wat hun krachten konden dragen. Men kreeg in hun bijzijn een gevoel van iets onwezenlijks; alsof het alleen maar een begoocheling was, gelijk beiden daar zaten als mensen, die er uitzagen als wijzelf, maar een begoocheling, die elk ogenblik dreigde te zullen breken en neerstorten, en wat de dood moest zijn, of een toestand die daarop leek.

De oudste van hen zegde dan ook: "Ik vat niet goed, hoe ik leef. Ik gevoel dat al de krachten waarover mijn lichaam beschikt, al reeds lang verbruikt zijn. Ik leef alleen op mijn zenuwen. Neen, zelfs dat niet eens meer. Maar alles wat ik doorleefd heb, al de geluiden, dat fluiten van geweerkogels, dat gieren van zware granaten, die geweldige knallen van ontploffingen, al de intense gemoedsindrukken, die ik gekregen heb, zij liggen en werken in mijn hersens, zij hebben de plaats vervangen van de fysiologische krachten, en bewerken dat de machine nog altijd loopt, dat ik hier zit en leef zonder eigenlijk te voelen, dat ik het zelf ben die leeft en met een gevoel dat het plotseling kan ophouden, verdwijnen ..."

Ik had eigenlijk gedacht, zo gaat dr. Bjarne Eide voort, te kunnen vertellen van wat hij had gezegd, d.w.z. een verhaal te doen hoe de veldtocht in België zich aan een soldaat voordoet, die hem van het begin tot het einde heeft meegemaakt. Maar nu ik dit beproef, kom ik tot de ontdekking, dat dit gewoon onmogelijk zou zijn, want dat hij mij eigenlijk daarover niets verteld heeft. Dat kon hij nu nog niet.

Misschien dat hij daartoe over een tijdje in staat is, wanneer hij heeft kunnen uitrusten, wanneer in een korte vergetelheid de verwarring der beelden verdwijnt, en zij daaruit weer geordend en rustig kunnen opduiken, geleid door een brein, dat de heerschappij over zichzelf heeft herwonnen.

Hij trachtte verscheidene malen samenhangend te vertellen. Maar het was onophoudelijk alsof een kanonschot, een ontploffing, een vreselijk schouwspel, of een grapje dat hem te binnen schoot hem uit de samenhang losrukte en nieuwe beelden in hem ocriep. En voortdurend bootste hij krijgsgeluiden na: het zware gedreun van de rijdende uhlanen op de vlakke Vlaamse landwegen, het knetteren van gewersalvo's, het onverdraaglijke, ontzenuwende ta-ta-ta-ta van de machinegeweren, de schoten der kanonnen, het fluiten en gieren van kogels en granaten, het lawaai teweeggebracht door ontploffingen. Het was alsof men keek in een helse brouwketel, op de bodem waarvan heel België lag en waar al de vrees die de menselijke fantasie kan uitdenken, spookte en raasde, al maar door, zonder ophouden.

Toch tracht dr. Eide enige van zijn vragen en de antwoorden weer te vinden.

“Waar krijgen jullie toch die moed vandaan?”

“Moed! Wij zijn niet moediger dan een ander. De eerste dagen bij Luik, toen voelden wij toch iets dat op vrees geleek. Maar na een paar dagen was dat vergeten.”

“En toen kwam de moed?”

“Nee, er kwam niets voor in de plaats. Of liever gezegd, een zeer natuurlijk gevoel, dat wat wij deden onze taak was. Alsof wij vroeger nooit iets anders gedaan hadden. Precies hetzelfde als wanneer gij

dokters U rustig beweegt te midden van pestzieken, cholera-patiënten, enz., niettegenstaande gij weet, dat gij ziek kunt worden en sterven en dat een zeker procent van U ook sterft. Dat hoort bij het handwerk. Men denkt daaraan niet.”

Ik gaf toe, zegt dr. Eide, dat het aldus met de beroepsmoed gesteld is, gelijk ik die ken, maar ik bracht daartegen in, dat in de oorlog de kansen voor de dood toch heel wat zekerder zijn, en men deze meer nabij is.

“Maar men gelooft niet, dat men zal sterven! Men weet, dat er een massa gewond worden en sterven. Maar dat zijn de anderen. En ik geloof, dat men in de grond een beetje verrast is, wanneer het onszelf overkomt. Bijna al mijn vrienden en mijn studiemakkers zijn gesneuveld. Voor een deel aan mijn zijde. Dit was alsof het zo moest. Het was alsof het mij niet aanging. Niettegenstaande ik met mijn verstand even goed kon begrijpen, dat het mij had kunnen overkomen. Het is natuurlijk voor mij dikwijls op het nippertje geweest. In een loopgraaf verzoekt een kameraad om met mij van plaats te verwisselen. Hij zag een uhlaan, die hij zelf wilde pikken. Nauwelijks had hij mijn plaats ingenomen, of hij viel, door een kogel getroffen, dood om. Een andere keer werden wij met granaten overstelpt. De Duitsers schieten slecht. De granaten ontploffen op een hoogte van 20 tot 30 meter in de lucht, en het is een louter toeval, wanneer men door de scherven getroffen wordt. Maar waar ik nu van vertel was in een bos, en dan is het gevaarlijk. Takken, zo dik als een arm, worden afgerukt, tegen de grond geslagen en doden eenieder, die er door getroffen wordt. Dan moet men zich niet alleen als anders plat op de grond leggen, maar men moet zich in de verdorde bladen neergraven, liefst een beetje in de grond zelf, en zich dan bedekken met takken en met alles wat men bij de hand heeft. Vlak naast mij had ik een van mijn beste vrienden. Hij legde zich niet neer, maar mikte op een Pruis. “Couche toi, cochon!” riep

ik. Hij legde zich nog niet neer. Opnieuw riep is. Hij deed niet wat ik zegde, maar mikte. Juist zou ik hem voor de 3e maal waarschuwen, toen hij dood naast mij neerviel.

Maar voor één ding is er toch moed nodig, zegde ik, een wilde, bovennatuurlijke moed, wat wij gewoonweg niet begrijpen. Ik bedoel de bajonetaanval. Zo in gesloten gelederen en met gevelde bajonet de kanonmuilen tegemoet lopen, terwijl die vuur en staal voor zich uitspuwen, en recht op de machinegeweren aan, die onophoudelijk knetteren, terwijl de kameraden naast je neervallen, terwijl jezelf maar altijd voortgaat. En dan, wanneer je eindelijk met de vijand handgemeen wordt en gebruik maakt van de bajonet!”

“Ik kan niet anders zeggen, als dat men dit als vanzelf doet. En is men gekomen daar waar men zijn moet, zo stoot men zijn bajonet in de eerste borst de beste, trekt haar eruit en stoot haar weer in een ander. Het gebeurt, dat zij zo vast zit, dat men zijn voet ertegen moet zetten, om haar los te krijgen. Men denkt er niet bij, men doet alleen maar. Ja, aan één ding denkt men toch: Steek of anders word je zelf gestoken! Maak dood, of anders word je zelf doodgemaakt.

“Weet U, hoe men een bajonetaanval voorbereidt?” ging hij voort.

“Kijk, hier liggen wij in de loopgraven. De Duitsers daar. Men geeft elkaar salvo op salvo ... (daarop ging hij opeens tot iets anders over). De Duitsers kunnen geen salvo's schieten. Het commando is niet precies, en het salvo is onregelmatig. Dat kan minuten duren. Maar bij ons: één signaal (elk commando gaat op een fluitje), tweede signaal, derde signaal, rrrring! Alle geweren geven één knal. En dan mikken de Duitsers zo slecht (hij vergat nog steeds, waarover hij eerst begonnen was te spreken). Van honderd schoten treft er misschien één. Zij houden hun geweerkolven onder de schouder, want de patroonhuls, die automatisch wordt uitgeworpen, slaat hen in het

gezicht, wanneer zij op gewone wijze aanleggen. Men kan dit verhelpen, zodat de huls naar de andere zijde wordt geworpen. Maar dat kan men gelukkig in deze oorlog niet doen. Wij moeten daarentegen een bepaalde greep uitvoeren om de huls te verwijderen. Daarom geven wij ons de tijd om te mikken, en van de vijf schoten treft er één”.

“Maar U vergat te vertellen, hoe men zich voor een bajonetaanval voorbereidt.”

“Ja! Wanneer wij een tijdje salvo’s hebben geschoten, besluiten wij een bajonetaanval te doen. Het bevel wordt in de loopgraven van man tot man gefluisterd. In plaats van een heel salvo, worden nu slechts een honderdtal schoten gelost. De Duitsers menen nu, dat er een massa gekwetst zijn en zenden van vreugde een geweldig salvo over ons heen. Na enige minuten antwoorden wij met een twintigtal schoten. Dan denken de Duitsers: zo, zo, er zijn er nog zowat twintig over, en dan zenden zij een nieuw salvo. Na 3 tot 5 minuten antwoorden wij met een stuk of vijf schoten, en wij krijgen weer een geweldig salvo over ons heen. Dan, nadat wij weer een minuut of vijf gewacht hebben, vuren wij zo een enkel schot. Nu denken de Duitsers: er is er nog één over gebleven, en die krijgt weer de volle laag. Dan antwoorden wij niet meer. Er heerst volslagen stilte in de loopgraven. Weer een paar salvo’s van hun kant, die niet beantwoord worden. Dan rukken zij nader, eerst voorzichtig, dan driester, onderwijl zetten wij de bajonet op het geweer. Zijn zij dicht bij ons gekomen, dan geven wij hun de laag, springen uit de loopgraven en storten ons op hen, onder dekking van de verwarring, die door dat plotseling vernieuwde vuren ontstaat.”

“Wat zijn wel de verschrikkelijkste tonelen, die U zich van de oorlog herinnert?”

“O, dat is voor mij alles hetzelfde. Het was voor mij alles heel natuurlijk geworden. Ja, het ergste is wel wanneer je ziet hoe hele lichaamsdelen van je kameraad naast je worden weggerukt. Of, zoals ik gezien heb, toen een granaat op manshoogte ontplofte vlak voor een voort marcherend gelid. Dan kan men verscheidene mannen op een rij zien voormarcheren met het geweer in aanslag maar zonder hoofd, alleen een dikke bloedstraal. Zij kunnen soms 4 tot 5 passen doen voor zij vallen. Of anders een cavalerieaanval met de sabel op de infanterie. Ik kan het gezicht niet vergeten van die mensen met halfafgehakte gezichten, die huilen en schreeuwen.”

Dr. Eide weet nog meer te vertellen; maar ik zal mij tot dit beperken, alleen vermeld ik nog wat hij er op het einde aan toevoegt:

“De objectieve waarheid van de gruwelen, waarvan hij bv. vertelde, kan ik niet nagaan. Maar alles wat hij zegde gaf de indruk van waar te zijn, alsof alles voortkwam uit hersenen, die vol indrukken waren en die nog geen tijd of vermogen hadden gehad om bewerkt te worden of veranderingen te hebben ondergaan.”

29 november 1914

Dinsdagochtend 24 november vertrok de heer Boon, die een reis door België maakte, van het noordstation per trein naar Luik. Het was een militaire trein, die vele officieren en soldaten vervoerde, waaronder zich ook gewonden en gevangenen bevonden. De reis duurde ongeveer vijf uur.

6 december 1914

Een ambtelijke kennisgeving uit Berlijn zegt, ten gevolge op het bericht, dat de Maas van de Rijn tot Namen van de 22^e november af bevaarbaar zou zijn, dat het herstellings- en opruimingswerk op de Maas wel goed opschiet, zodat de rivier weer als bevaarbaar kan

aangemerkt worden, maar voor een volledig herstel van het opruimingswerk, moet er echter voorlopig van hervatting van de algemene scheepvaart worden afgezien.

7 december 1914

Het Duitse bestuur in België deelt mee, dat de scheepvaart weer kan worden uitgeoefend op de volgende Belgische waterwegen:

1. De Maas van de Nederlandse grens tot Namen;
2. Het verbindingskanaal van Luik naar Antwerpen, alsmede het zijkanaal over Turnhout;
3. Het kanaal van Brussel naar de Schelde;
4. Het kanaal van Leuven naar de Schelde;
5. Het kanaal van Charleroi naar Brussel;
6. De Dender van Aalst tot Dendermonde;
7. Het kanaal Gent-Terneuzen;
8. Het kanaal Gent-Oostende;
9. Het kanaal Brugge-Zeebrugge;
10. De Schelde van Dendermonde tot de Nederlandse grens.

Passierscheine voor de vaart op deze waterwegen zijn te verkrijgen te Brussel en Antwerpen.

Een inzender in de Times schreef de 2^e dezer, dat een stad in de Zuidoosthoek van België, toen hij daar nog geen week geleden vertoefde, veranderd werd in een groot hospitaal voor herstelde tyfuszieken uit het Duitse leger. Er waren er reeds 1600 aangekomen en er werden voorbereidselen gemaakt om er nog 4000 te ontvangen. Tal van huizen en ook de Engelse kerk werden er voor ingericht.

Zou de Maas al niet besmet zijn? En zou het hier te lande niet tijd worden de mensen, die water drinken uit rivieren die uit België komen, van overheidswege aan te raden het water te koken. Wij weten hier ter stede van dokters die het al een poos geleden raadzaam achtten.

8 december 1914

Blijkens een bericht aan de Telegraaf uit Leuven heeft zondagmiddag een Franse vlieger een goed geslaagde aanslag gepleegd op de petroleum- en munitievoorraden te Feluy, een plaatsje in Henegouwen, niet ver van Nijvel. Een bom moet daar een trein met schietvoorraad getroffen hebben en 3 wagons in de lucht hebben doen vliegen.

16 december 1914

Het Engelse leger is bij Bergen verzameld en de legers van generaals Ruffey en Langle de Cary Belgisch Luxemburg binnen, waar ze echter zeer spoedig met grote verliezen tot staan gebracht werden. Met openhartigheid spreekt het rapport van gebreken in de opleiding en onvolkomenheden in de uitvoering der bevelen bij sommige korpsen.

De tegenslag van deze legers heeft ten gevolge, dat de rechter vleugel van generaal Lanzerac, die tussen Samber en Maas in verband met het Engelse leger optreedt, zodanig in het gedrang komt, dat hij in plaats van voorwaarts te gaan op de lijn Givet-Beaumont, terugtrekt.

De Engelsen worden bij le Cateau en Landrécies aangevallen en tot de terugtocht genoodzaakt. Het was het eerste Duitse leger onder von Kluck, dat op 20 augustus nog te Brussel, met flinke dagmarsen was opgerukt en nu trachtte de uiterste westelijke vleugel te omvatten. Die vleugel was thans reeds enigszins omgebogen en vond daarbij steun aan de Samber. De strategische omvatting was ingeleid, doch om tot een grote uitkomst te leiden, met noodlottige gevolgen ook voor de andere legers, had de druk nog meer van het westen moeten komen en het Engelse leger meer in oostelijke richting teruggeworpen moeten worden. Daartoe zou echter von Kluck's

leger nog grotere marsen gedaan moeten hebben en nu was reeds het uiterste van de troepen gevergd.

In dat licht bezien rijst de vraag of het met het oog op de strategische gevolgen, wel voor de Duitsers zo'n groot voordeel is geweest, dat de legers van von Bülow en von Hausen (later von Einem) tegen de Frans-Belgische troepen tussen Samber en Maas zo snel succes hadden. Had de overwinning zich daar wat langer laten wachten, dan zouden de Fransen er niet spoedig toe gekomen zijn hun stellingen op te geven, de Engelsen zouden waarschijnlijk niet op St. Quentin, maar meer naar het oosten zijn teruggetrokken en er zou tijd gewonnen zijn om de omvatting verder uit te strekken. Deze zou bij een latere overwinning, ook tegenover de Engelsen, met sterker druk vanuit westelijke richting, grotere gevolgen hebben gehad.

Door het succes tussen Samber en Maas opent zich voor de Duitsers het uitzicht om de linkervleugel der geallieerden, het leger van Lanzerac en het Engelse leger, van de overige strijdmacht af te snijden. De Franse legerleiding ziet in, dat een standhouden in de aldus ontstane moeilijke omstandigheden, bij verdere tegenslag de meest noodlottige gevolgen zal hebben: onder de drang der gebeurtenissen wordt het moeilijke besluit tot een algemene terugtocht genomen. Een strategische terugtocht, die echter rijk is aan tactisch-offensieve bewegingen en waarbij voortdurend de mogelijkheid in het oog wordt gehouden om weer met de gehele strijdmacht tot de tegenaanval, het strategische offensief, over te gaan. Een nieuw leger, dat van generaal Manoury, hetwelk zich in de laatste dagen van augustus bij Amiens moet verzamelen, kan daarbij een grote rol spelen.

21 december 1914

De Tijd neemt uit de XXe Siècle, van Havre, de namen over van twintig priesters, die, naar het getuigenis van kanunnik J. Schmitz, secretaris van het bisdom Namen, onschuldig door de Duitsers waren doodgeschoten. Bij die lijst, zegt De Tijd (of het Franse blad), moeten nog de namen gevoegd worden van zes andere geestelijken. Ook worden nog een twaalfstal priesters vermist. En in het diocees Luik zijn, volgens dezelfde bron, zes priesters door Duitse handen gevallen. Men veronderstelt, dat er ook in de bisdommen Mechelen en Doornik verscheidene priesters onschuldig zijn gevallen. Men heeft daarvan echter nog geen officiële gegevens.

22 december 1914

Van het begin van het kalenderjaar 1915 af zijn de Duitse postkantoren te Brussel en Verviers gemachtigd om alle bij de posterijen aangeboden Duitse kranten en tijdschriften ter bestelling aan te nemen.

29 december 1914

Uit België – Een redevoering.

De provinciale raad van de Belgische provincie Henegouwen was op 19 dezer door de Duitse overheid in België bijeen geroepen om te beraadslagen over oorlogsbelastingen, die het gehele land zullen treffen. In die vergadering heeft de ondervoorzitter van de provinciale raad, het republikeinse lid mr. F. André, een redevoering gehouden, waarin hij vooreerst aan koning Albert en de Belgische soldaten een saluut van dankbaarheid en bewondering gebracht heeft.

Wij zijn, vervolgde mr. André, hier bijeen om op bevel oorlogsbelastingen aan te nemen, die het gehele land treffen. De leden van de verschillende provinciale raden beraadslagen met

elkaar over de maatregelen, die er om zo te zeggen gemeenschappelijk genomen kunnen worden over onderwerpen, die buiten hun bevoegdheid gaan. Volgens de Belgische wet, die door geen Duits besluit is opgeheven, begaan zij aldus een overtreding. In afwachting van het ogenblik, waarop de Duitse overheid het recht zal hebben belastingen over het gehele land te heffen, is het thans, nu onze 120.000 soldaten nog Belgisch gebied bezet houden, zeker, dat er, volgens de bepalingen van de conventie van Den Haag, slechts belasting geheven kan worden voor de behoeften van het bezettingsleger.

Na de vraag beantwoord te hebben wat een bezettingsleger is, vervolgde mr. André:

Zonder aanspraak of recht eisen dus de Duitsers 480 miljoen van het land.

Moeten wij die reusachtige oorlogsschatting goedkeuren? Zo wij alleen naar ons hart luisterden, zouden wij antwoorden: Neen, neen, vierhonderd tachtig miljoen maal neen! Want ons hart zou ons zeggen: wij waren een klein land, dat gelukkig was te leven van zijn vrije arbeid; wij waren een eerlijk, klein land, dat vertrouwen had in traktaten en aan de eer geloofde. Wij waren een ongewapende kleine natie, vol vertrouwen toen Duitsland plotseling twee miljoen man op onze grenzen wierp, het geweldigste leger, dat de wereld ooit gezien had, en tot ons zegde: "Verraad het woord dat gij gegeven hebt, laat mijn legers doortrekken, opdat ik Frankrijk kan verpletteren en ik zal u goud geven."

België heeft geantwoord: "Houd uw goud; ik wil liever sterven dan eerloos leven!"

De historie zal eenmaal op de grootsheid wijzen van dit gebaar, dat ons tegenover de toekomst voorgoed verheerlijkt. Want niets komt in de geschiedenisboeken van het verleden de zelfverloochening van dit volk nabij, dat, niets te winnen hebbend en alles te verliezen, liever alles verloren heeft om zijn eer te redden en dat zich vastberaden in de afgrond van nood – maar van glorie! – geworpen heeft.

Het Duitse leger heeft dus het vaderland overweldigd, plechtige traktaten schendend. “Dat is een fout, heeft de Duitse rijkskanselier gezegd; het lot van Duitsland heeft ons gedwongen die fout te begaan. Maar wij zullen het ongelijk, dat er aan België aangedaan is door het doortrekken van onze legers herstellen.”

In al onze ellende voelen wij slechts het “ongelijk”, dat ons vaderland is aangedaan, want wij alleen kunnen de diepte van ons ongeluk peilen. Mr. André wijdt dan enige woorden aan de nagedachtenis van het tragisch omgekomen, hoogbejaarde lid van de provinciale raad. Hadelin Piret. Zijn redevoering vervolgende, zegde hij:

Dat ongeluk wil men aldus herstellen: Duitsland zal betalen ... Neen! België zal aan Duitsland 480 miljoen frank betalen. Geef er uw stem aan! ...

Toen Galilei, nadat hij ontdekt had, dat de aarde om de zon draait, aan de voet van de brandstapel gedwongen werd zijn dwaling af te zweren en te zeggen: “de aarde draait niet”, heeft hij, zo zegt men, gefluisterd: “toch draait ze!” Welnu, mijne heren, daar ik voor mijn land een nog grotere ellende vrees, stem ik vóór de 480 miljoen ...

Maar aan de voet van de brandstapel zeg ik: ik stem vóór de 480 miljoen ... en toch draait ze!

Leve het vrije vaderland, ondanks alles.

1 januari 1915

Uit vele berichten, en zelfs uit illustraties blijkt verder, dat de Duitsers ijverig bezig zijn een deel der forten bij Antwerpen en bij Namen te herstellen en het terrein aldaar in geduchte staat van tegenweer te brengen.

Bij nog grotere tegenslagen zou een stelling innemen in de lijn Antwerpen-Namen en verder langs de Maas, grote voordelen aanbieden.

Het slagfront zou aanzienlijk korter worden dan het thans ingenomene. Het zou dus sterker bezet kunnen worden en buitendien met de rechtervleugel steunen op de versterkingen van Antwerpen en in het centrum op die van Namen.

2 januari 1915

Berlijn, 2 januari. De Norddeutsche Allgemeine Zeitung schrijft:

Men heeft een bericht verspreid, dat Duitsland aan het Amerikaanse ministerie van buitenlandse zaken te Washington ambtelijk had medegedeeld, dat de toelating van Amerikaanse consuls in België nu van de goedkeuring van de militaire overheid afhing en dat het wenselijk was, dat enige consuls ten minste voor enige tijde van hun post werden ontheven.

Dit bericht is in strijd met de waarheid. De Duitse regering heeft niet alleen aan de Amerikaanse regering, doch aan alle onzijdige en ook aan de verbonden regeringen medegedeeld, dat zij de besluiten van de vroegere consuls in de door het Duitse leger bezette gebieden, dus niet alleen in België, als voor haar niet bindend beschouwt. Aan de regeringen is echter gelijktijdig medegedeeld dat aan haar wensen met betrekking tot de toelating van consuls gaarne zou worden

tegemoet gekomen. Alleen moest natuurlijk een uitzondering gemaakt worden voor de gebieden, waarin nog krijgsverrichtingen plaats hebben. Ook is verzocht slechts personen te benoemen, van wie de aan Duitsland vriendschappelijke gezindheid of ten minste onzijdigheid vaststond. Tevens werd het verzoek gedaan, om ook in België de voormalige consuls van hun ambt te ontheffen.

De Amerikaanse consul-generaal te Antwerpen nam onmiddellijk na de verovering van de stad onder Duitse militaire bescherming zijn werkzaamheden weer op. Te Luik is op verzoek van de Nederlandse regering reeds een Nederlandse consul. Overigens zijn Belgen als zodanig uitdrukkelijk toegelaten en is het te verwachten, dat de benoeming van andere consuls in de eerste plaats in genoemde steden en te Brussel volgen zal.

Men kan echter niet verwachten, dat de Duitse regering Belgische burgers met bepaald vijandige gezindheid als consuls in het bezette gedeelte van België zal toelaten. Deze aangelegenheid is van groot belang. In België zijn nl. totnogtoe bijna 300 Belgische onderdanen als consul van de verbonden mogendheden en van onzijdige staten opgetreden.

4 januari 1915

Onze correspondent te Middelburg schrijft ons:

Een onzer stadsgenoten is verleden week naar België geweest en deelde ons o.a. het volgende mee van de opgedane ervaringen:

Op de reis van Brussel naar Aken met een militaire trein viel het op, dat er geen paarden en koeien te zien zijn en deze dus blijkbaar opgevorderd zijn. Te Schaarbeek liggen vele Duitse soldaten met tuberculose en te Luik velen met tyfus en venerische ziekten in de lazaretten.

Als bewijs, dat men niet erg bang is, zou kunnen dienen, dat vele soldaten met 10 en 12 dagen verlof gaan, maar hiertegenover staat, dat men zelfs bij Luik bezig is de loopgraven en ijzerdraadversperringen weer te herstellen.

6 januari 1915

De officiële Belgische commissie, die een onderzoek instelt naar de door de Duitsers in België gepleegde schending van het volkenrecht enz., heeft haar onderzoek, voor zover het de provincie Namen betreft, voltooid. Naar uit Havre aan de te Londen verschijnende Métropole gemeld wordt, blijkt uit dat onderzoek, dat de Duitsers van de 300.000 inwoners van die provincie er 3000 gedood hebben. In Dinant zijn 700 slachtoffers gevallen, waarvan 71 vrouwen en 31 kinderen onder de vijftien jaar.

11 januari 1915

Men meldt ons:

De houten brug over de Maas bij Lixhe (Visé), door de Duitsers begin augustus gemaakt, en waarover het Duitse leger grotendeels België is binnen getrokken, is, wegens de plotselinge was van de Maas, die een zeer snelle stroming heeft, gedeeltelijk uit elkaar geslagen. Dozijnen zware bommen en balken, met bandijzer sterk aan elkaar geklonken, drijven als wrakstukken de Maas af, en worden niet zonder gevaar, door personen die tuk zijn op enige verdienste, naar de Maasoever getrokken.

15 januari 1915

Van Belgische zijde.

De Belgische legatie alhier verzoekt ons de volgende nota te publiceren betreffende de aanrandingen, waaraan de Duitsers zich hebben schuldig gemaakt in België ten aanzien van de katholieke kerk:

De katholieke kerk schijnt vooral van de inval der Duitsers in België te lijden te hebben gehad. De kerken en de godsdienstige instellingen zijn vernield of ontwijfd in bijna alle plattelandsgemeenten in vele steden, waar de Duitse troepen door getrokken zijn; meestal zijn ze in stallen of gevangenschappen veranderd; in verschillende gemeenten zijn heilige vaten, die niet naar een veilige plaats waren gebracht, geroofd.

De geestelijken zijn in het bijzonder het mikpunt geweest van de aanvallen, door de Duitse soldaten bedreven. In de bisdommen Luik, Namen, Mechelen en Gent zijn talrijke priesters en monniken gefusilleerd of opgehangen, velen zijn naar Duitsland overgebracht, waar enigen van hen op een afschuwelijke manier schijnen te zijn behandeld. Velen zijn beledigd, bedreigd en schandelijk mishandeld.

Te Leuven is een groep van meer dan 70 burgers, waaronder zich een Amerikaanse en een Spaanse priester bevonden, de 27^e augustus voortgesleept en op alle manieren beledigd; elk ogenblik werden zij bedreigd te zullen worden doodgeschoten, en eindelijk werden zij naar de kerk van Kampenhout gebracht, waar ze werden opgesloten en de nacht moesten doorbrengen.

De 21^e augustus is de pastoor van Buken De Clerck gevangen genomen door de Duitse soldaten op beschuldiging op hen te hebben geschoten, hetgeen geheel en al onwaar was, daar hij ongesteld was en hij sedert geruime tijd geen dienst meer kon doen. De arme zieke werd op een kanon geplaatst, en is er vervolgens weer af gerukt en in een kuil geworpen. Daarna grepen de soldaten hem bij armen en

benen en sleepten hem zo over het plaveisel. Op die wijze gemarteld en totaal uitgeput, zegde de grijsaard dat hij liever wilde sterven, dan langer dergelijke wreedheden te verdragen. Hij is toen gefusilleerd.

De pastoor De Clerck was 83 jaar oud.

Een getuige verklaart het volgende:

“Ik heb de pastoor van Gelrode de 24^e augustus te Aarschot met 3 gewonden zien aankomen; de Duitsers beweerden, dat hij een Engelse spion was. Ze geleidden hem naar het stadhuis, waar ze hem mishandelden. De volgende dag heeft men hem vóór de kerk gebracht; hij werd eerst hevig geslagen met de geweerkolven en daarna doodgeschoten. Zijn lijk bleef tot de volgende morgen op de grond liggen, daarna werd het in de Demer geworpen.”

Een priester, die wonderbaarlijk aan de dood ontsnapt is, verklaart het volgende:

Dinsdag 15 augustus, tegen 9 uur, kwamen de Duitsers plotseling als een zwerm in het dorp Schaffen. Onder voorwendsel dat men op hen geschoten had, hetgeen geheel en al onwaar is, en waaraan niemand zelfs gedacht had, begonnen ze te moorden, brand te stichten en te plunderen. 170 huizen, waaronder het stadhuis en de pastorie, zijn geheel verbrand; 23 burgers, waaronder de notarisklerk, werden vermoord. Ik viel in handen der beulen. Ze hebben mij op alle manieren mishandeld; ze hebben voor mij een galg opgericht en zegden dat ze me gingen ophangen; ze hebben mij gedwongen geruime tijd in de zon te kijken. Ze hebben de smid, die met mij was gevangen genomen, de armen stuk geslagen en daarna hebben ze hem gedood.

Op een gegeven ogenblik hebben ze mij gedwongen het brandende huis van de burgemeester binnen te gaan en mij er daarna

uitgehaald. Dat ging zo de hele dag door. Tegen de avond hebben ze mij de kerk laten zien, en zegden mij, dat het de laatste keer was, dat ik ze zou zien.

Tegen kwart voor zeven hebben ze mij in vrijheid gesteld, terwijl ze mij met ruiterszweepen sloegen. Ik baadde in mijn bloed en lag op de grond. Op dat ogenblik liet een officier mij opnemen en beval mij te vertrekken. Op een afstand van 200 meter hebben ze op mij een vijftigtal schoten gelost, zodat de kogels om mijn hoofd suisden. Ik werd niet getroffen, ik viel en bleef voor dood liggen. Dat was mijn geluk. Ik bleef daar de hele nacht onder een heester liggen, halfnaakt, met verscheurde kleren, blootshoofds. De Duitsers geloofden dat ze mij gedood hadden. Het gelukte mij Diest te bereiken.”

De commissie van onderzoek heeft getuigenissen verzameld, volgens welke alleen in het bisdom Mechelen 26 priesters zonder enige aanleiding zijn gedood.

Dezelfde gruwelen zijn in de andere bisdommen bedreven.

In het bisdom Luik zijn een tiental priesters doodgeschoten, met name de priesters van Forêt, van Eure-le-Romain en van Blégny.

In het bisdom Namen zijn meer dan 20 priesters gedood, met name de pastoors van Surice, van Anthée, van Onhaye en van Spontin; de abbé Grillard, leraar aan het seminarie van Belle Vue; de abbé Armand Scheigel, pastoor van Hastière en verder de abbé Burniaux, belast met het toezicht op het seminarie van Saint Louis te Namen.

De pastoor van Spontin is opgehangen, nu eens aan de voeten, dan weer aan de handen; hij kreeg bajonetsteken in het hoofd en werd tenslotte doodgeschoten.

In het bisdom Doornik is de bisschop, een grijsaard van 74 jaar, als gijzelaar gevangen gezet. Hij werd naar Ath gebracht, werd smadelijk behandeld en 's nachts zonder bed en deken gelaten. Een soldaat gaf hem zelfs een vuistslag in de rug.

In het bisdom zijn drie geestelijken doodgeschoten: de pastoors van Roselies en Acoz en een seminarist van Doornik.

Niets kenschetst beter de gezindheid der Duitsers wat hun houding ten aanzien van de leden der geestelijkheid betreft dan de proclamatie, de 6e september uitgevaardigd door de Duitse overheid te Grivegnée: "Als gijzelaars worden in de eerste plaats in aanmerking gebracht de priesters, de burgemeesters en de andere leden van het gemeentebestuur".

20 januari 1915

"Door vonnis der veldrechtbank te Luik zijn de volgende personen wegens oorlogsverraad en deelneming aan de misdaad veroordeeld geworden:

1. De Belgische luitenant Gustaaf Gille, van Luik, tot levenslange dwangarbeid.
2. De Belgische brigadegeneraal, in non-activiteit, Gustaaf Fivé, van Luik, tot levenslange dwangarbeid.
3. De kleermaker Ferdinand L'Homme, van Luik.
4. De koopman Alfred Francquet, van Luik, ieder tot vijf jaar dwangarbeid.
5. De steendrukker Willem Yerna-De Witte, tot vier jaar dwangarbeid.
6. De werkman Ferdinand Wild, van Luik, tot drie jaar dwangarbeid.

"Alleen uit aanmerking van het openhartig en manhaftig gedrag van de luitenant Gille, hetgeen door de Duitse gerechten – ook bij de

vijand – gewaardeerd wordt, is er van afgezien geworden de doodstraf toe te passen op Gille en Fivé.

De Gouverneur-Generaal in België,

Com. Von Bissing.

De misdaad, waaraan Gille zich schuldig had gemaakt, was ten voordele van zijn land, plannen op te maken van de fortенversterking door de Duitsers rondom Luik aangebracht; en de oude Fivé had, met behulp van de andere “schuldigen” 85 jongelingen over de Hollandse grens geholpen, zegde het openbaar ministerie; neen, 850 riep de grijsaard daarop uit, en hij vroeg om voor zijn land de eervolle dood met de kogel te mogen sterven. Grootmoedig heeft de veldrechtbank dat afgewezen.

22 januari 1915

Men meldt ons uit Maastricht:

Tot dusverre was het te Verviers zeer kalm geweest en ging iedereen er rustig zijn gang. Maar 14 dagen geleden zijn opeens 100 mannen naar het stadhuis opgeroepen, allen beneden 30 jaar, die voordien allen een verklaring hadden moeten tekenen, dat zij de wapens niet tegen de Duitsers zouden opnemen. Die 100 mannen kwamen niet meer terug; zij zijn gevangen genomen en volgens zeggen der gevluchten naar Duitsland gevoerd. Zodoende trachtten nu alle mannen, die binnen die leeftijd vallen, zo spoedig mogelijk de grens over te komen. Dit moet natuurlijk zonder pas geschieden en is in de meeste gevallen met grote moeilijkheden gepaard gegaan.

23 januari 1915

De Bossche Courant verneemt uit Luik, dat de Duitsers huiszoeking hebben gedaan in de woning van de viceconsul van Griekenland, baron de Calwaert, daar hij verdacht wordt Belgische vrijwilligers geholpen te hebben naar Holland te gaan.

Niets verdachts werd gevonden, doch de knecht van baron de Calwaert werd gevangen genomen.

Verder is bij haar thuis barones Waccerat gearresteerd. Zij wordt verdacht Belgen financieel geholpen te hebben om zich naar het front te kunnen begeven via Engeland. Haar arrestatie gebeurde kort nadat zij een Belg weer geld had gegeven. De Duitsers bepaalden een losprijs van 25.000 F, doch, de barones, de dochter van een oud-gouverneur van Luik, weigert het prison te verlaten.

24 januari 1915

De Norddeutsche Allgemeine Zeitung deelt nu mee waaraan de Italiaanse vice-consul te Luik, Greppi, wiens inhechtenisneming ons is gemeld, zich schuldig had gemaakt. Niettegenstaande de waarschuwing van de boven hem gestelde consul heeft hij in strijd met een hem bekend uitdrukkelijk verbod van het Duitse bestuur op de gewone wijze zijn bemiddeling verleend voor brievenverkeer met militairen behorende tot het Belgische leger. Greppi werd bij vonnis van de krijgsraad te velde te Luik op 19 januari tot 2 maanden vestingstraf veroordeeld.

Ter wille van de bevriende Italiaanse regering heeft de gouverneur-generaal te Brussel de veroordeelde de straf kwijtgescholden. Greppi is ontheven van zijn ambt en moest Luik en het Belgische gebied op staande voet verlaten.

26 januari 1915

Van Belgische zijde.

Het Belgische gezantschap te 's Gravenhage deelt ons uit het achtste rapport van de officiële commissie, in België ingesteld om een onderzoek in te stellen naar de schending van het volkenrecht en van de wetten en gebruiken in de oorlog door de Duitsers, het volgende mede:

“Dit rapport, aldus luidt de mededeling van het Belgische gezantschap, heeft betrekking op geweldplegingen, plunderingen, branden en moorden op vreedzame inwoners, die het doortrekken van het Duitse leger door de provincie Luxemburg in augustus en september hebben gekenmerkt.

De Duitsers hebben systematisch gijzelaars genomen. Hun behandeling, waarvan een en ander wordt medegedeeld, was zeer verschillend. Sommigen worden nog in Duitsland gevangen gehouden.

De plundering, in een aantal dorpen, die met name worden genoemd, was systematisch en volkomen. De soldaten stelden zich niet tevreden met het nemen van levensmiddelen, vee en paarden, zonder rekwisitiebons af te geven, doch stelden zich door middel van geweld in het bezit van alles wat hun aanstond.

Het aantal gestolen flessen wijn overschrijdt elke berekening. De eerste zorg van de soldaten was wijn of alcohol te krijgen. Weldra waren ze dronken en onmiddellijk deden zich tonelen van beestachtigheid, branden en fusillades voor. Op de boerderijen doodden de soldaten met sabel en geweer het pluimvee en de varkens. Ze schoten in het wilde en hebben zo zonder opzet een aantal bewoners gedood of gewond. Te Libin schoot een soldaat die

op een kip aanlegde, met één kogel door de beide dijnen van een kind van enkele maanden.

Te Arlon werd het plunderen van enige huizen op bevel van de militaire autoriteiten uitgevoerd. Omdat een telefoondraad brak werd de gemeente een oorlogsschatting van 100.000 F opgelegd; met bedreiging, dat bij niet-betaling honderd huizen zouden worden geplunderd, maar 47 huizen waren reeds in opdracht van de officieren geplunderd.

Terwijl het noorden van Luxemburg ontzien werd zijn twee gebieden die nader worden aangeduid, totaal verwoest. In Neufchateau, Etalle en Houdemont werden 21, 30 en 64 huizen verbrand, te Rulles de helft, Ansart helemaal. Tintigny op drie huizen na, Jamoigne en Brelles voor de helft, Moyon 42 huizen, Rossigne helemaal, Mussy-la-Ville 20 huizen, Bertrix 15, een groot gedeelte van Bleid en Signeulx, Ethe voor 5/6, Bellefontaine 6 huizen, Musson voor de helft, Baranzay op vier huizen na, St. Leger zes huizen verbrand, Semel alle huizen, Maissin 64 huizen van de 100, Villaine 9, Anloy 26 huizen. Volgens een statistiek, die niet eens volledig is, bedraagt het aantal verbrande huizen in de provincie Luxemburg 3000. Deze huizen werden niet door krijgsverrichtingen verbrand, maar door moedwillige en systematische brandstichting.

In een groot aantal dorpen hebben de Duitse troepen zich overgegeven aan werkelijke massa executies. Het aantal der gefusilleerde burgers overschrijdt voor de provincie de duizend. Voor een aantal dorpen wordt het getal in dit rapport nader aangegeven. Te Ethe werden er 300 gefusilleerd en zijn er 530 verdwenen, te Maissain werden 10 mannen, een vrouw en een jong meisje gefusilleerd, 2 mannen en 2 meisjes gewond. Te Villance 2 mannen gefusilleerd en 1 jong meisje gewond. Anloy 52 mannen en vrouwen gefusilleerd. Claireuse 2 mannen gedood en 2 opgehangen. Een

inspecteur van politie te Arlon werd zonder vorm van proces doodgeschoten, wegens van een onbeduidend feit, waarvan dadelijk bleek, dat het niet bedreven was.

De daden van verkrachting door dronken soldaten zijn talrijk. Een vrouw werd verkracht door 12 soldaten, die haar man gedood hadden. Dergelijke feiten worden door de familieleden zoveel mogelijk verborgen gehouden en de onderzoekers eerbiedigen het gevoel, dat hen aldus doet handelen.

In de meeste gemeenten wordt zelfs niet beweerd dat de troepen werden aangevallen door de burgerbevolking. In verschillende plaatsen werden Duitse soldaten door Franse patrouilles of schildwachten neergeschoten, en zelfs al wisten de Duitsers, dat er gedood was door geregelde troepen van het vijandelijke leger, dan nog werd er systematisch geplunderd en brand gesticht. In verscheidene gemeenten schrijven de bewoners het gebeurde toe aan de dronkenschap der soldaten of het sadistische genoegen te doen lijden, hetzij uit toorn over de tegenstand van België, hetzij op bevel tot systematische vernietiging; afkomstig van hoge militaire autoriteiten.

In verband met de moeilijkheid van het verkeer met Luxemburg is dit rapport onwillekeurig onvolledig. Het zal te gepasten tijde worden aangevuld.”

Aldus luidt de mededeling ons door het Belgische gezantschap in den Haag gedaan.

28 januari 1915

Barones de Calwaert, de echtgenote van de Griekse vice-consul te Luik, die verdacht werd Belgische dienstplichtigen over de grens te hebben geholpen, is tot 3 jaar gevangenisstraf veroordeeld.

De Italiaanse viceconsul M. Greppi wordt nog steeds door de Duitsers gevangen gehouden in de St. Leonard gevangenis.

29 januari 1915

Te Dinant is het dak van de hoofdkerk tijdelijk hersteld, en is men van plan de grote bolvormige toren aan de westelijke zijde der kerk, welke zulk een karakteristiek panorama der stad en van het gehele dal zal opleveren, te herbouwen.

17 februari 1915

Het Handelsblad van Antwerpen meldt dat burgemeester en schepenen van Saint Nicolas, bij Luik, wegens ontvreemding hebben terecht gestaan en na een langdurig proces zijn veroordeeld: 1°. De burgemeester Martiny tot 9 maanden gevangenisstraf, 150 F boete en 1500 F schadevergoeding; 2° de schepenen Bonneux en Schmitz elk tot 3 maanden gevangenis, 109 F boete en 125 F schadevergoeding.

20 februari 1915

De bisschop van Namen over de oorlog.

De Tijd bevat, na de herderlijke brieven van de Nederlandse bisschoppen, nu die van mgr. Th. L. Heylen, bisschop van Namen.

Hij begint met de voorspoed en de vrede van België te beschrijven. "In geen ander volk van de wereld bestond een meer hartgrondige afkeer tegen bloedige botsingen tussen de volken, welke geschapen zijn om elkaar te beminnen, of tegen de vernietiging van levens, welke zo kostbaar zijn voor huisgezin, bedrijf, nijverheid en landbouw. Aldus moesten de Belgen zowel wegens hun gevoelens als wegens de plaats, welke zij in de wereld innemen, bevrijd blijven van

het oorlogsleed. Zo dachten wij, toen de storm plotseling uitbrak boven onze hoofden ...”

De bisschop herdenkt dan in bijzonderheden de rampen “Onze ontroerde herinnering gaat het allereerst naar die vijftientig priesters en kloosterlingen, die wij zo smartelijk hebben moeten verliezen. Het is een wrede cijns, welke de priestergemeenschap in ons bisdom heeft moeten betalen! ... Sommige zijn gevallen op het slagveld of gedurende de uitoefening van hun liefdetak als ambulancier van ons leger; de meesten echter onder droeve omstandigheden als ongelukkige slachtoffers.”

Nu een woord van rouw over de dood van duizenden medeburgers, “meestal slachtoffers van beschuldigingen, waaraan gij allen hebt blootgestaan.” Is er al hunnerzijds een misdaad geschied, zegt de bisschop, dan is dat “een zeer zeldzame uitzondering” geweest.

Dan: “Buigen wij ons eindelijk met eerbied voor het graf van onze moedige soldaten. Gedwongen tot de meest ongelijke strijd, welke ooit bestond, van tevoren zeker, dat zij niet konden overwinnen, zijn zij niet teruggedeeft voor het offer van hun leven op het altaar van het beledigde vaderland, vastbesloten om zoal niet de ongereptheid van de vaderlandse grond, dan toch de nationale eer te handhaven.”

Vervolgens de stoffelijke schade: “Verscheidene geteisterde streken hebben wij bezocht en wij weenden bittere tranen voor de puinhopen van kerken, scholen, pastorieën, woningen en gehele gebouwen, welke verwoest werden soms door het gewoel van de strijd, maar meer nog door brandstichting. Moeten wij namen noemen? Dinant, Tamines-Saint-Martin, Sorinne, Spontin, Hastières, Hermeton-sur-Meuse, Onhaye, Anthée et Maurenne, Surice, Romedenne, Franchimont, Villers-en-Fagne, Frasnes, Willerzie, Bourseigne-Neuve, Musson, Baranzy, Ethe, Gomery, Tintigny,

Houdemont, Rossignol, Herbeumont, Maissin, Porcheresse zijn even zoveel parochies, welke de oorlog, naar het schijnt, van de kaart van ons bisdom heeft willen wegvegen. En naast deze geteisterde dorpen kennen wij nog honderd vijftig andere, waar de verwoestingen min of meer belangrijk zijn.”

De bisschop spreekt dan over gepleegde heiligschennis: over de ineenstorting van R. K. godsdienstige, maatschappelijke en liefdadige werken. “Ons bisdom was rijk aan bloeiende inrichtingen van alle soort. Doch vele zijn verwoest, andere lopen gevaar en de meeste zullen moeilijk hun vroegere bloei en levenskracht terugvinden. Wat onze scholen, onze seminaries en onze colleges betreft, de leergangen zijn weer begonnen, doch in zeer hachelijke omstandigheden. Wij kunnen nu reeds vaststellen, dat ondanks de edelmoedigheid en de toewijding der leraren, dit jaar geen of weinig resultaat bereikt zal worden.”

Na enige woorden over de werkloosheid en de stopzetting van nijverheid, handel en landbouw, als slot van de schildering van het beproefde België vervolgt de bisschop: “Men zegt: waarom is het katholieke België zo wreed beproefd en verminkt? Is dat de beloning voor de trouw aan het geloof, voor de toewijding aan alle werken van godsvrucht en liefdadigheid, voor de gehechtheid en de onderworpenheid aan de Opperpriester, voor de gastvrijheid aan de verbannen kloosterlingen? Wat heeft het België gediend, zoveel uitgaven te doen en zich uit te putten voor de oprichting van katholieke scholen en inrichtingen, en zoveel zonen te geven voor de verbreiding van het geloof in de heidense landen? Ook zegt men: de priesters zijn mishandeld en gedood, de kerken verwoest en ontheiligd, de goeden zijn meer dan de bozen slachtoffers van de oorlog geworden. Waarom deze beproevingen? Omdat God die toestaat? Helaas, men schrikt niet terug voor godslasterende

conclusies: God is niet rechtvaardig, God bemoeit zich niet met ons; er is geen God.”

Uitvoerig, en merkwaardig, wijst de bisschop hen die zo denken terecht. God heeft ook toegestaan, dat zijn zoon werd gekruisigd. Het is verkeerd te menen dat God de rechtvaardigen moet beschermen tegen tijdelijke rampen en de onrechtvaardigen van goederen beroven. “Toeschrijven aan het goddelijke ingrijpen, wat geschiedt naar aanleiding van de rampspoed van de oorlog, wat het werk is van bijkomstige oorzaken, is de macht van de voorzienigheid misvormen ... Niet God heeft de dood geschapen. Niet Hij is het, die de verantwoordelijke bewerker is van de oorlog, die er de grote oorzaak van is. Door de eerste zonde is de dood in de wereld gekomen, en door de zonde der opeenvolgende geslachten heeft hij zich uitgebreid en wordt zijn lugubere stoet steeds groter.”

“Evenwel, al is God niet de bewerker van de aardse rampen, het is toch zeker, dat er geen enkele ramp gebeurt zonder Zijn toestemming: en Zijn plannen zijn hier beïnvloed door Zijn medelijden. Dat Hij de beproeving toelaat, geschiedt alleen tot ons welzijn. De reden, het bijzondere doel van de beproeving in ieder bijzonder geval blijft voor ons dikwijls verborgen, maar in het algemeen is de reden wel te ontdekken door het licht van de leerstellingen van het geloof.”

Dit licht de bisschop dan toe. God gedooft de beproevingen om ons gelegenheid te geven onze zonden te betreuren. En we hebben allen wel iets te boeten. Laten wij met liefde ons aandeel in de ellende aanvaarden, het komt in mindering van de veel smartelijker straffen in het vagevuur.

“Niet minder dan de persoonlijke zonden, veroorlooft de beproeving te boeten voor de zonden der naties; want deze die niet kunnen

bestaan in het toekomstige leven, ontvangen hun beloning of kastijding hier beneden.” En dan somt de bisschop de zonden van het Belgische volk op. “Maar ziedaar, plotseling brengt God verwarring en beroering in deze jacht naar vermaak. Hij herinnert de mens de ijdelheid der aardse goederen en doet hem begrijpen, dat de aarde een ballingsoord is en een dal van tranen; dat, indien er hier beneden al beproevingen zijn te verdragen, een beter leven ons vreugde voorbehoudt, buiten verhouding staand met de smarten, welke wij gedurende het leven ondergaan.”

Het slot is een opwekking tot berouw en inkering.

24 februari 1915

Uit België.

Men meldt ons uit Leiden:

Mevrouw K., die zondag uit België is teruggekeerd, heeft ditmaal een bezoek gebracht aan Doornik en Froyennes. Te Doornik is alles volkomen rustig. Alle zaken worden er om acht uur 's avonds gesloten. De stad zelf heeft van de oorlog niet geleden. Geen enkel huis is er beschadigd. De hotels zijn alle propvol met officieren. Ook is er inkwartiering; echter niet huis aan huis. Wel is dit in de omstreken het geval. De verstandhouding tussen de bevolking en de militairen is goed. De Duitse soldaten gedragen zich zeer ordelijk. De bevolking erkent zelf, dat het allen fatsoenlijke lieden zijn, al geeft zij dikwijls veel op de Duitsers af. Verschillende burgers, die mevrouw K. sprak, gaven als hun mening te kennen, dat de Duitsers spoedig uit België zullen verdreven zijn. “De bondgenoten zitten immers nu reeds in Oostende!” Probeer maar niet om de mensen aan het verstand te brengen, dat dit niet het geval is, want zij houden dat bij kris en kras vol en men loopt zelfs gevaar te horen, dat men

Duitsgezind is en daarom zegt, dat het niet zo is. De gekste verhalen over tegenspoed der Duitsers doen dan ook de omloop.

In de trein heeft mevrouw K. maandag met een dame gereisd, die uit Rijsel kwam. Deze deelde mee dat in Rijsel al sinds 14 dagen geen kanongebulder meer is gehoord.

2 maart 1915

Schending van het volkenrecht. (Van Belgische zijde).

Aan het 11^e rapport van de Belgische commissie tot onderzoek naar de schending door de Duitsers van de regels van het volkenrecht, de wetten en gebruiken van de oorlog, verstrekt door het Belgische gezantschap in Den Haag wordt het volgende ontleend:

De commissie, te Havre zetelend, bespreekt in dit rapport de uitspattingen van het Duitse leger in de provincie Namen, zoals die gebleken zijn uit de getuigenverklaringen en inlichtingen, die uit de aard der zaak onvolledig, tot de 16e januari zijn bijeengebracht.

Dit rapport bespreekt achtereenvolgens de gebeurtenissen te Namen, de moorden te Tamines, Hastière, Hermeton en Surice, de moorden en plundering te Andenne en de plundering van Dinant.

De commissie heeft als regel aangenomen, zich te beperken tot een eenvoudige opsomming der feiten. Ze is van oordeel, dat elk commentaar haar tragische welsprekendheid niet zou verhogen. Toch gelooft ze, dat deze verklaringen tot zekere conclusies leiden.

Men heeft gezegd, dat als België de rekening zal opmaken van zijn verliezen, blijken zal, dat de oorlog er meer slachtoffers maakte onder de burgerlijke bevolking, dan onder de mannen, geroepen om het land op de slagvelden te dienen. Die voorspellingen, die het

verstand weigerde te aanvaarden, zijn thans bevestigd wat de provincie Namen betreft, waar in zekere streken de helft van de mannelijke volwassen bevolking verdwenen is. Het verschrikkelijke van de branden te Leuven en Dendermonde, de moorden van Aarschot, Luxemburg en Brabant werden overtroffen door de moordpartijen te Dinant, Tamines, Andenne, Surice en Namen.

De bewoner van Namen heeft in de 20^e eeuw al het verschrikkelijke beleefd van de oude oorlogen met hun legendarisch gevolg van moord in massa van de bevolking, van bloedige dronkemanspartijen, van plundering en het verbranden van gehele steden.

De uitspattingen van huurbenden uit de XVIIIe eeuw zijn overtroffen door die van het nationale leger van een land, dat volhoudt de eerste plaats te bekleden onder de volkeren van hoge beschaving.

De Duitse regering zal de juistheid der feiten, waarvan de bouwvallen en de graven, waarmee onze bodem is overdekt, getuigen, niet tegenspreken; maar er is reeds beproefd, die legers vrij te pleiten, door te beweren, dat ze slechts, volgens de wetten van de oorlog, de daden van vijandschap onderdrukten, waarvan ze het mikpunt waren van de zijde der Belgische bevolking.

Van de eerste dag af hield de commissie zich bezig te onderzoeken, wat er voor waars kon schuilen in die, voor diegene die ons volk kent, zo onwaarschijnlijke bewering.

Na honderden getuigen te hebben gehoord, zowel Belgen als vreemdelingen, en alle middelen tot onderzoek, die ze tot haar beschikking heeft, te hebben aangewend, bevestigt ze nog eens opnieuw, dat de Belgische bevolking niet heeft deelgenomen aan de vijandelikheden. De oorlog van sluipschutters, die tegen de Duitse troepen in ons land zou zijn gevoerd, is een bedenkensel, bestemd om

de indruk, in de beschaafde wereld gewekt, door de barbaarse behandeling van de Belgische bevolking door de Duitse troepen te verzachten en om de gewetensbezwaren van het Duitse volk tot zwijgen te brengen. Dit Duitse volk zal van schrik huiveren op de dag, dat het zal weten welk een tol van onschuldig bloed die legers hebben geheven van onze weerloze kinderen, onze vrouwen en medeburgers.

Bovendien hebben de aanvoerders van het Duitse leger zich op zonderlinge wijze vergist, toen ze hoopten door dit argument indruk te maken op het vonnis van de beschaafde wereld. Ze schijnen niet te weten, dat de gezamenlijke bestraffing van persoonlijke schuld, veroordeeld door de internationale conventies, waarmee ze eenvoudig de draak steken, sedert lang is veroordeeld door het geweten der moderne volkeren, voor welke Duitsland voortaan als een monsterachtig, misleidend moreel wezen verschijnt.

De commissie heeft slechts een gedeelte van haar taak volbracht. Ze acht het echter niet van onpas, reeds thans zekere algemene conclusies, die uit de feiten, in de vorige rapporten samengevat, kunnen worden afgeleid, te formuleren.

Herhaaldelijk is sedert het begin van de oorlog herinnerd aan de mening der militaire schrijvers en zelfs van Duitse staatslieden over de noodwendigheid, de bezette landen te verwoesten en hun bevolking te terroriseren, ten einde er hun regeringen toe te brengen een onvoordelige vrede te vragen of te aanvaarden. De uitspattingen van het Duitse leger in België tonen aan, waartoe deze barbaarse stelling kan leiden, wanneer men er officieren en soldaten van doordrongen heeft.

In de laatste eeuwen lieten de oorlogsgebruiken slechts de plundering toe van versterkte steden, bij aanval genomen. In de

huidige oorlog is, voor de Duitsers de uitroep van een dronken of slaapdronken soldaat: "Man hat geschossen", voldoende om de gemeente zonder controle ogenblikkelijk en zonder pardon over te leveren aan alle verschrikkingen der soldatenbenden. "Als een inwoner op een regiment heeft geschoten, zegde een soldaat te Leuven, behoort de gemeente aan de soldaten van het regiment."

Talrijk zijn de getuigenissen, die bevestigen dat de plundering van zekere gemeenten is geschied, op hoog bevel, volgens een vooraf vastgesteld plan.

De plundering van de verlaten huizen is algemeen, maar de aanwezigheid van bewoners is niet altijd een beletsel. Men weet, wat degenen, die protesteren, wacht. Na de plundering volgt de brand, die dikwijls tot doel schijnt te hebben, de sporen uit te wissen van de plundering. Met petroleumspuiten, granaten, vuurpijlen en speciale toestellen, die elk detachement met zich voert, wordt systematisch straat na straat aangestoken.

Men schiet op de inwoners, die het vernielend element trachten te bestrijden en men drijft de gezinnen die het brandend perceel trachten te ontvluchten in de vlammen, (te Zemst, Herent, Leuven, Luik en Dinant). Notabelen worden als gijzelaars genomen, die met hun leven borg staan niet alleen tegen aanvallen van hun gewapende medeburgers, maar ook tegen daden van militairen, als die wegen, telegraaf- of telefoondraden hebben beschadigd. Sommige proclamaties zeggen het ons formeel: de onschuldigen zullen boeten als men de schuldigen niet kan gevangen nemen. Soms gaan de gijzelaars als levende schietschijven, aan het hoofd van de Duitse troepen, of ze worden naar Duitsland gevoerd, waar ze, als in de oudheid, slavenwerk hebben te verrichten en onmenselijk worden behandeld. Een knal van een autoband, een stuk vuurwerk, dat onder een trein ontploft, als te Jurbise, de explosie van een gasmotor, als te

Aalst, de ontploffing van zekere producten in een laboratorium, door brand aangegrepen, zoals te Leuven, zetten aan tot de kreet “Man hat geschossen”, met rampzalige gevolgen.

9 maart 1915

Keulen, 9 maart. Volgens de Kölnische Zeitung heeft de Duitse gouverneur generaal in België aanleiding gevonden Ganzels, de directeur generaal in het ministerie van financiën; Nikodeme, de directeur der douanen te Luik; Prejot, de inspecteur der douanen, aldaar; Massard, controleur der douanen te Welkenraedt, en Tousset, controleur der douanen te Visé, in hechtenis te laten nemen omdat ze weerbare Belgische douanebeambten naar Nederland hebben laten gaan om dienst te nemen in het Belgische leger. De aangehouden ambtenaren worden, ingevolge de Duitse wetten, beschuldigd van landverraad, een misdrijf waar zware straf op staat.

15 maart 1915

Men schrijft ons:

Men herinnert zich, dat een poos geleden, enige Belgische jongelingen, die zich verstopt hadden in een kolenhok van een der boten die tussen Luik en Maastricht varen, door de Duitsers gevonden gevangen genomen werden. Thans is aan de firma B(onhomme), eigenares van die boot, daarvoor een boete van 25.000 frank opgelegd, terwijl zij en andere firma's, die boten in de vaart op Luik hebben, een borg van 50.000 F bij de Duitsers moeten storten.

17 maart 1915

De bewoners der dorpen in de forttenkring van Luik zijn van de hun opgelegde straf ontheven en mogen weer tot de gewone vastgestelde tijd buiten hun woningen vertoeven. Alleen voor

Seraing is dit nog niet het geval. Wel zijn de gijzelaars in vrijheid gesteld, doch de opgelegde boete is nog niet betaald en allen moeten om 6 uur binnen zijn.

23 maart 1915

Beschuldigingen tegen de Duitsers inzake de behandeling der Belgische geestelijken.

In antwoord op het schrijven van 20.1.1915 NO A 2267 van uwe excellentie, heeft het ministerie van oorlog de eer het volgende mede te delen: Over het geval betreffende kardinaal Mercier is hier ambtelijk niets bekend geworden. Daar bij een eventuele tegenspraak met deze aangelegenheid op de allereerste plaats moet rekening gehouden worden, wordt telegrafisch hierover bij het Keizerlijk Generaal Gouvernement te Brussel inlichting ingewonnen. Wat de verder gewenste ontkenning van de vermeende moorden op katholieke geestelijken betreft, kan van hier uit het volgende verklaard worden:

Alle tot dusver van Belgische zijde uitgesproken beweringen over vermeende geweldenarijen der Duitse troepen zijn duidelijk als verzinsels te onderkennen, want zij zwijgen over het eenvoudige, door honderden onder ede gehoorde getuigen vastgestelde en ook door geen Belg ernstig in twijfel getrokken feit, dat in het begin van de oorlog de burgerbevolking met toestemming der overheid zich in de meest uitgebreide kringen tot verraderlijke overvallen liet verleiden. Het zevende rapport der Belgische onderzoekingscommissie moet thans zelfs toegeven, dat de regering in de aanvang overal proclamaties over de volkskrijg liet aanplakken, in welke proclamaties het weinig beschaafde deel van het volk een oproeping moest zien tot de algemene volkskrijg.

Daardoor op een dwaalspoor gebracht, geloofde het volk gerechtigd te zijn, uit huizen, bomen en andere schuilplaatsen met wapens, die onder de kleren en in de woningen verborgen bleven, plotseling in de dorpen, vooral 's nachts, de niets vermoedende troepen aan te vallen, welke door dezelfde bevolking kort tevoren schijnbaar vriendelijk waren ontvangen. Slechts tegen deze ongeoorloofde volksoorlog richtte zich de Duitse verdediging. Deze eenvoudige stand van zaken wordt voortdurend van Belgische zijde verdraaid, en hetgeen slechts een door de eigen regering uitgelokte onderdrukking was van de sluipschuttersoorlog, wordt als een gruwel van het Duitse leger voorgesteld.

Gelogen is iedere bewering aangaande marteling of onwaardige behandeling door de Duitsers. Dit betreft in het bijzonder de verhouding der Duitse soldaten jegens de wereldgeestelijken en kloosterlingen. De Duitse regering is er van overtuigd, dat juist de Belgische geestelijkheid als leidster het volk tot bezinning poogde te brengen en van de overvallen trachtte af te houden. Herhaaldelijk hebben daarom de Duitse bevelhebbers zich met de geestelijkheid in verbinding pogen te stellen, hetgeen hun gelukte, teneinde door haar de bevolking te waarschuwen, zoals o.a. ook te Leuven geschied is! Niet altijd slaagde dit oogmerk: zo klaagde op 15 augustus de pastoor van Hollange aan de generaal-majoor Kühne, dat hij tot zijn spijt vele misdadige elementen van zijn gemeente er niet kon van afbrengen, uit de bomen de Duitsers te beschieten.

Met het oog op de houding der Belgische regering, is het ook te verklaren, dat – hetgeen de Duitse regering betreurt – hier en daar enkele geestelijken hun positie vergaten en zich aan de zijde der sluipschutters schaarden, ja zelfs de wapens opnamen en ook spionnendiensten deden. Het is aan geen twijfel onderhevig, of deze gevallen zijn uitzonderingen. Waar zij echter voorvielen, kon de Duitse legermacht natuurlijk bij de onderdrukking van het

sluipschutterswezen geen onderscheid maken tussen de geestelijke of leek, die de wapens draagt. Tot haar spijt moest zij ook afzonderlijk van deze geestelijken rekenschap eisen, zoals in Spontin, Battice, Aarschot, Hockay en enige andere plaatsen.

Opgemerkt moet ook worden, dat herhaaldelijk burgers en soldaten het geestelijk gewaad als dekmantel misbruikten voor de uitoefening der verraderlijke aanvallen.

Nooit heeft een Duitse bevelhebber of soldaat zich moedwillig aan kerkelijk goed ofwel aan een geestelijk persoon vergrepen. Wat de van Belgische zijde verbrede lijst van zogenaamd vermoorde priesters en kloosterlingen betreft, zo eist de door de Duitse regering bevolen controle nog geruime tijd. Wat men met name van de Belgische voorstellingen over de vervolging en vermoording van priesters kan geloven, leert het geval van de vicerector der Leuvense Universiteit, dr. Coenraets. Over diens verschrikkelijk einde kon de Belgische onderzoekscommissie niet uitgepraat raken. Hij zou in Leuven ten overstaan van honderden toeschouwers (waaronder vrouwen en kinderen) gruwzaam om het leven zijn gebracht. Zo staat het in het protocol der commissie te lezen, waarmee zij overal reclame maakte. De waarheid is, dat dr. Coenraets in goede welstand nog heden bij professor Toels (sic) in Heerlen (Holland) leeft. Men kan zich dienvolgens een voorstelling maken van de waarheid der nieuwe lijsten. De waarheid is enkel, wat iedere geestelijke zal billijken, dat de Duitse troepen daar, waar zij op tegenstand stootten, geen onderscheid onder sluipschutters konden maken en ook diegenen moesten straffen, die zelf de waardigheid van hun geestelijk ambt hadden bezoedeld.

Als vertegenwoordiger.

Von Wandel

Aan de heer Rijkskanselier – (Buitenlandse Zaken).”